

VINCO KUDIRKOS POEZIJOS SOCIALUMAS

Poezijos (literatūros) socialumo sąvoka yra itin laki, paslanki, gebanti „suvirškinti“ labai įvairų prasminį bei vertybinį turinį. Ji neatspari galios diktatui, ideologinėms bei politinėms manipuliacijoms, todėl sociologai į šią sąvoką žiūri atsargiai, o patys poetai – pabrėžtinai įtariai. Griežtu teoriniu požiūriu ji yra „nemokslinė“, t. y. moksliskai neverifikuojama; funkcinė, bet ne episteminė, o literato akiai regisi vulgarizuojanti, iškreipianti tikrąją, t. y. estetinę grožinio žodžio prigimtį. Akivaizdu, jog tai iš prigimties santykiška, „negryna“ kategorija, gimstanti „aš-kitas, kiti“ santykyje, judrioje mokslo–meno–socialumo sąveikoje. Tačiau tai, kad socialumas nepaklūsta standartizuotam išgryninimui, anaipol nereiškia jo sociologinio ar literatūrologinio neįgalumo, veikiau priešingai. Šiuolaikinė sociologija pabrėžia, kad „sąvokos yra jautrūs sandai, o ne tik formalūs procedūrinio samprotavimo instrumentai“, ir kad „svarbu neužmiršti išradingumo, sumanumo, įžvalgios vaizduotės, drąsios minties, nes mechaniskai dygsniuojanti sociologija neišvengiamai suserga nemąstančio ir nejaučiančio formalizmo liga“¹.

Pastangos išvalyti socialumą nuo „priemaišų“ primena Émilio Durkheimo svajonę socialinius reiškinius „išvaduoti nuo bet kurio pašalinio elemento“². Savęs išskaistinimo iliuzijų turėjo ir grynojo meno (*l'art pour l'art*) teorijos, reikalavusios išvalyti meną nuo tokių „priemaišų“ kaip socialumas, moralumas, ideologinės nuostatos ir pan. Tačiau šitaip išsigryninus atsitinka tas pat, kaip ir išdistiliavus vandenį – jis pasidaro nebetinkamas gerti. Tad socialumą galėtume palyginti su druska, be kurios literatūra (poezija) būtų prėska. Žinoma, Vinco Kudirkos publicistikos ir satyrinės prozos poveikumą lemia kaip tik toji sodrinanti druskelė, bylojanti apie gyvą sąlytį su gyvenimo tikrove, koncentruotą aktualijų bei realiųjų įžvalgą, atsakomybę socialumui ir pasitikėjimą konkrečiu suvokėju.

Iš esmės tos pačios yra ir V. Kudirkos poezijos socialumo prielaidos. Tačiau poezijos socialumas, palyginti su kitomis literatūros rūšimis, subjektyvesnis ir problemiškesnis. Poetas asmeniškiau išgyvena socialinių ryšių prieštarumą – trauką ir atstūmimą vienu metu. Lyrinei sielai būdingesnė dramatiška nuotaikų kaita – noras apglėbti visą pasaulį ir sykiu pasaulio sielvarto melancholija, pasidarygėjimas viskuo ir visais, įskaitant save. V. Kudirka nebuvo romantinis lyrikas, tačiau jo poetinė darbuotė programiškai orientuota į romantikus – apie tai byloja ir baironiškas eilėraščių knygos pavadinimas „Laisvos valandos“, ir išversti didžiųjų romantikų (F. Schillerio (Šilerio), G. G. Byrono (Bairono), A. Mickevičiaus, J. Slowackio (Slovackio)) veikalai.

Tam tikro romantinio idealizmo – pavadinkime tai pasitikėjimo avansu – prašosi ir V. Kudirkos socialumas. Nes gyvename pasaulyje, kuriame nepasitikima paties pasaulio ir buvimo jame prasme, ką jau kalbėti apie visokius socialumus. Nūdienos politinio, socialinio ir egzistencinio absurdo teatre V. Kudirkos blaivus protas jau gali atrodyti „negyvenimiškas“, o jo aistringas idealizmas – nebeatitinkantis real politik taktikos. Kudirkiškas kultūrinis idealizmas ir pilietinis įsipareigojimas šiandien tiesiog nepopuliarūs. Nepopuliaru ir vadinamuosiuose intelektualiniuose diskursuose priminti, kad žmogus tebėra sociali būtybė, – homo socialis seniai nustelbė madingesni ir visokeriopa politiška korektiški modusai bei statusai: *homo economicus*, *homo eroticus*, *homo ludens* ir, pridurtų žemaitis, *homo bludens*. Pagal tokių diskursų kontekstą išpopuliarėja ne socialumas, bet asocialumas – žiniasklaidos ir pramogų industrijos duona kasdieninė. Juk geriausias jaukas miniai visuomet buvo skandalas, o skandalo šerdis – demonstratyvus asocialumas. Ir jeigu šiandien literatas su V. Kudirkos poezijos (ar savo paties) socialumu kai kam atrodo beviltiškai iškritęs

¹ Valantiejus A. Sociologijos sąvokų daugiareikšmiškumas. Sociologija. Mintis ir veiksmai. – 2008 / 1 (21). – P. 69, 70.

² Durkheim É. Sociologijos metodo taisyklės. – Vilnius: Vaga, 2001. – P. 33.

iš konteksto, gal tai tėra nelinksma paties konteksto diagnozė, kurią literatai paprastai nustato pavydėtinais tiksliai – kai kas papuvę danų karalystėj... („Hamletas“ – pirmas veiksmas, IV scena). Sergančioje civilizacijoje ir visuomenėje teorinis formalizmas įtartina primena gydytoją, kuriam liga įdomesnė už paciento gyvybę. Laimei, V. Kudirka buvo kitoks gydytojas, ir jo socialumo gyvybę laiduoja ne detali „substancinio turinio“ ar „konstituojančių dėmenų“ išsklaida, o žmogiškos atsakomybės ir padomumo nuostata, išsakyta eilėraščio „Valerijai“ eilutėmis: „Da tu draugijai skolingas!“ (galima palyginti su šiandienos pramogų verslo dievaičių verksmais – o kas man mokės pensiją?).

Sociologijoje visuomenė (V. Kudirkos laikais šis žodis dar nevertotas, jį atstojo draugija) paprastai suvokiama kaip struktūriškai, genetiškai bei istoriškai nulemtas žmonių bendrumo tipas. Vakarų sociologinė tradicija ilgą laiką visuomenę tapatino su valstybe, nors jau Platonas savo „Valstybėje“ įžvelgė ir nepolitinį žmonių poreikių (maisto, būsto, aprangos) bendrumą. XIX a. išsikristalizavo du požiūriai į visuomenės raidą ir socialumą – organiškasis evoliucinis ir mechaniskasis struktūrinis. Vokiečių sociologas Ferdinandas Tönnies (1855–1936) 1887 m. pasiūlė *Gemeinschaft / Gesellschaft* (į lietuvių kalbą paprastai verčiama bendruomenė / visuomenė, plg. rus. *община / общество*, angl. *community / association*) takoskyrą ir atitinkamą socialumo tipologiją, įtvirtinusią organinio ir mechaninio socialinio ryšio sampratą. Organinis socialumas esąs būdingas nedidelėms sėselioms kaimo bendruomenėms, grindžiamas emociniais kaimynystės, bičiulystės, šeiminių bendravimo ryšiais, čia svarbios šeimos ir bažnyčios institucijos bei autoritetas. Augant darbo pasidalijimui (kapitalizmo raida), organinį socialumą tolydžio išstumias mechaninis socialumas ir nuasmeninti kontaktiniai juridiniai santykiai. Čia jau vyrauja racionalizuoti formalūs socialiniai ryšiai, besiplėtojantys konkurencinėje urbanistinėje aplinkoje. Priminsime, kad V. Kudirkai didelį poveikį padarė lenkų pozityvistai (ypač vadinamoji Varšuvos mokykla) taip pat kliojęsi organišką visuomenės raidos (o ne revoliucinių perversmų) idėja. Visuomenę jie gretino su gyvu organizmu, akcentavo darnią visų to organizmo dalių sąveiką ir savo programai įgyvendinti išskėlė „organiško darbo“ ir „pagrindų kūrimo“ šūkius, kurie buvo aktualūs ir „Varpo“ budinamai Lietuvai. Pažymėtina, kad F. Tönnies socialinio ryšio pamatu laikė valią (jis pirmasis įvedė terminą voliuntarizmas) – kaip tik valia ir racionali veiklos disciplina buvo V. Kudirkos socialinės laikysenos stuburas. Pagal F. Tönnies *Gemeinschaft / Gesellschaft* analogiją kitas sociologijos klasikas Emilis Durkheimas (beje, gimęs 1858 m. kaip ir V. Kudirka) skyrė visuomenės mechaninį solidarumą (ten, kur nėra darbo pasidalijimo) ir jį vėliau pakeičiantį organinį solidarumą (kur, esant darbo pasidalijimui, įsitvirtina mainų santykiai). Taigi, E. Durkheimas natūralesniu ir organiškesniu socialumo tipu laikė ne konservatyvias pirmines žmonių bendrumo formas (sociologija jas suvokia kaip visuomenę plačiąja prasme), o vėlyvesnę, pramoninio kapitalizmo pagimdytą, tačiau moraliai saistomą bendriją (visuomenę siaurąja prasme). F. Tönnies, kaip ir buvo galima tikėtis, tam griežtai nepritarė.

Nūdienos sociologija (socialinių pokyčių teorijos) į F. Tönnies ir E. Durkheimo modelius žiūri jau kaip į atgyvenusius redukcinio dualizmo relikтус, tačiau V. Kudirkai suvokti tokia organinio ir mechaninio socialumo skirtis gali būti pravarti. Organinio socialumo poetiniu koreliatu čia galėtume laikyti būrelį, draugiją, kurią sudaro numanomi maniejai, o mechaninio – *svietą*. Pirmojo modelio konotacijos šiltos ir intymios („Gražu yra matyti lietuvių būrelį...“ – „Gražu, gražiau, gražiausia“), o antrasis (žodis *svietas* – slaviška svetimybė) jau žymi įtampą, socialinę atskirtį, susvetimėjimą („Kad tyčiojos iš manęs svietas nedėkingas...“ – „Valerijai“). Svieto kalbinė semantika ženklina pasaulio atvirybę ir įvairovę (plg. *genys margas, svietas dar margesnis*), sukrečiančias patirtis (*neduok tu sviete*), iššūkį ar vertybinį sprendimą (*svieto lygintojas, svieto perėjūnas*). Iš gausaus svieto prasmų aruodo V. Kudirka pasirenka ir tautosakinę parafrazę („Tai aš apleistas ant margo svieto! / Tiek turiu kęsti vargo taip kieta...“ – „Artojaus skundas“), ir etinį skelbimą-sprendimą („Drąsiu tik tai taji mes turim vadinti

³ Kudirka V. Raštai. – T. 2. – Vaga: Vilnius, 1990. – P. 465.

⁴ Ten pat. – P. 571.

⁵ Ten pat.

⁶ Cit. pagal: Korsakas K. Literatūros raida. – Vaga: Vilnius, 1985. – P. 227.

<...> Kurs į akis svietui pasako teisybę“ – „Ne tas yra didis“), ir individualią ironiją, kuri gali būti smerkianti („Teisingas sviete! o teisingi žmonės!“ – „Šiaučius ir gizelis“) ar žaisminga („Taipo svieto akyse / Aš palieku geras, / Norint mano širdyje / Lindo Liuciperas“ – „Apžvalgos mokslas“).

Akivaizdu, kad būdingieji V. Kudirkos išgyvenimai, vaizdiniai ir patosas lieka įsitvirtinę organinio socialumo pusėje. Iškalbus pavyzdys galėtų būti eilutės iš eilėraščio „Maniemsiems“:

*Lietuva mano! priešiu ant tavęs įnirtus,
Privalai hidra tapti ta, kuriai nukirtus
Galvą, tuoj kelios galvos vieton jos išdygsta.
Išliksi tik į hidrą gyvumo pavirtus,
Nors priešius nestygsta!*

Ateities Lietuvą, o sykiu ir jos atbundančią visuomenę lygindamas su gyvumo hidra, V. Kudirka originaliai apverčia hidros vertybinę simboliką, suteikdamas jai gyvastingos regeneracijos, nesulaikomo organinio augimo ir kuriamojo tvarumo reikšmę (antikos mitologijoje ir vėlesnėje literatūrinėje tradicijoje, įskaitant A. Mickevičiaus „Odę jaunystei“, hidra yra blogio simbolis). Šitaip V. Kudirka sukuria kaip reta įtaigų organinio socialumo ir originalumo vaizdinį, kurį palaiko ir kiti F. Tönnies *Gemeinschaft* dėmenys – emociškai intymi savųjų rato atmosfera, bendrą šeimynos gyvenimą ir būstą primenantys įvaizdžiai (stulpas, prilaikantis jūsų namo sieną), nuoroda į sektingą autoritetą, kuris, gal ir ne visai kukliai, iškeliamas kaip socialinio bei moralinio veikimo pavyzdys („Tiktai, ką anas darė vyrs pasišventimo, / Tegul kits kartoja!“). Mitinis herojinio atgimimo motyvas, kai „menkas ir silpnas net milžinu stoji“, aiškiai suskamba ir eilėraštyje „Labora!“. „Tai žvilgtelk ant darbo jaunų draugų tavo – / Vienoj akimirkoj iš naujo atgimsi“.

V. Kudirkos socialines nuostatas dar stipriai veikia valstietiškas mentalitetas, paveldėtas iš patriarchalinės šeimos sanklodos. Jo poetinėje vaizduotėje visuomeninis sambūris dar neatskiriamas nuo saistančio (anot F. Tönnies, organinio) intymumo ir priedermių. Tokia artimųjų ratelio dvasia dvelkia iš eilėraščio „Gražu, gražiau, gražiausia“, parašyto „Atminčiai susirinkimo pas J. Gaidį Varšavoje“. Naujosios lietuvių visuomenės (o kol kas tik saujelės inteligentų) vizija projektuojama kaip šeimyniška kaimo bendruomenė, norinti tikėti, jog „visa lietuvių draugija tai viena šeimyna su vienokiais troškimais, su vienokia kalba“³. Organiniame šeimyninio socialumo audinyje išryškėja vyriškasis tėvo ir moteriškasis motinos poliai. Aštriai konfliktavęs su tėvu, sukilęs prieš caro ir prieš popiežiaus Leono XIII autoritetą, V. Kudirka sykiu atliko istorinį-kultūrinį tautos tėvo vaidmenį, kuris ryškus ir jo poezijoje. Panašiai kaip tėvas Motiejus, šeimoje visus spyręs prie darbo, dar neišaušus vertęs šeimynykščius giedoti rožinio, V. Kudirka įsakmiai ragina stoti į tautinio darbo barą („Labora!“) ir savo „Varpo“ dūžiais verčia iš migio „tinginį miegalį“. Didysis varpininkas ypač griežtas ir reiklus saviesiems, inteligentams, užtat niekad nepristinga atlaidaus supratimo „kaimo žmonelėms“, tiesiogiai neįtrauktiems į tautinį darbą. Čia galima įžvelgti dvi V. Kudirkos – tautos tėvo – socialines laikysenas: 1) griežta denunciantų, tautinių renegatų ir degeneratų kritika (principinė strateginė linija) ir 2) kalbėjimas naivios liaudies vardu, tapatinantis su „nuskriaustaisiais ir pažemintaisiais“ (lankstesnė ir minkštesnė taktika). Toks požiūris į inteligentiją dvilypumas išryškėja gretinant eilėraščius „Maniesiems“ ir „Lietuvos šviesuoliams“. „Manieji“ žymi apibrėžtą saviškių ratelį, kuris pasitraukiančiam iš gyvenimo pasišventusiam vyrui yra ir idealusis Lietuvos ateities provaizdis. Tie, į kuriuos kreipiamasi, čia iškyla kaip verti herojiško darbo tęsėjai, nors antrojo eilėraščio „šviesuoliai“ tėra silpnadvasiai pažadų neištesėję bėgliai. Pirmajame eilėraštyje akivaizdi tautos vadovo ir autoriteto (t. y. tėvo) laikysena, antrajame – kalbėjimas iš nepatenkintų apačių, piktokas reikalavimas vadovauti, nusivylimas ir apmaudas, primenantis apmulkinio vaiko nuoskaudą. Tai minios, kuri prašosi mokoma ir vadovaujama, balsas. Kalbančiojo retorinė energija ir švietėjiškas įsitikinimas savo teisumu abiejuose eilėraščiuose iš esmės nesiskiria.

Su moteriškumu, motinos kultu romantinė tradicija sieja tėvynę (nors paties žodžio šaknis, skirtingai nuo daugumos indoeuropiečių kalbų, tėviška, t. y. vyriška! Plg.: *tėv-as* – *tėv-ynė*). Šios

sąsajos etninę kultūrinę reikšmę pirmasis suvokė S. Daukantas. Tėvynės-motinos paralelė visada atgyja grėsmės, lūžio, lemiamų išbandymų sąlygomis. Prisiminkime egzodo poetus (J. Aistį, Bern. Brazdžionį), kurie sovietinės okupacijos metais savo kūrybą suvokė kaip motinos tėvynės balsą, šaukiantį susitelkti išblaškytus vaikus. V. Kudirkai motinos figūra taip pat yra telkianti, įpareigojanti, kilninanti. Poetui gražu matyti tuos, kurie „tėvynei aukauja žodelį, / Ir motiną pagarbin atminimais vaiko“ („Gražu, gražiau ir gražiausia“). Šiuo požiūriu iškalbingi ir V. Kudirkos poetiniai vertimai bei sekimai: lenkų autoriaus K. S. Junoszos (Junošos) soneto „Motinai“ („Matce“) vertimas, prancūzų poeto J. Richepino eilėraščio „Širdis“ sekimas (perpasakojama populiarī legenda apie piktadario sūnaus iš motinos krūtinės išplėštą širdį, kuri, plyšdama perpus, klausia – sūnau, ar tau labai skauda?). V. Kudirkos plunksnai priklauso eilutės „Vilija, mūsų motina upelių...“ – tai A. Mickevičiaus poemos *Konradas Valenrodas* dainos pradžia, vienas įtaigiausių ir bundančiai tautinei savimonei svarbiausių tekstų, kurį lietuviškai prakalbinti, be V. Kudirkos, bandė V. Ažukalnis, E. Daukša, Maironis, J. Mačys-Kėkštas, J. Brazaitis ir kt. V. Kudirkos sentimentai motinai (Elzbieta Jasulevičiūtė-Kudirkienė mirė 1868-aisiais, Vincukui einant dešimtuosius metus) turi stiprų biografinį pamatą. Štai ką jis rašė apie motiną, polemizuodamas lietuvių moterų klausimu su Stasiu Matulaičiu (*Varpas*, 1894, Nr. 4): „Mano motina davė man, ką apskritai motina lietuvė gali duoti savo vaikams, o dagi daugiau, nes pati daugiau turėjo. Labai gražiai dainavo, labai puikiai margino margučius, labai dailiai sekė pasakas ir prie tų „dailių“ dalykų mane pritraukė. Jeigu aš šiandien muzikantas, pataikau šį ar tą nupiešti ir, atsiprašant, eiliadirbis <...>, tai motinos kaltė“⁴. Kūrybinius gebėjimus kildindamas iš motinos, V. Kudirka sykiu leidžia giliau suvokti ir savo poezijos socialumo genetiką, biologiškai ir psichologiškai perimamą iš autoritetingo kito, šiuo atveju – kitos. Kartu pabrėžiama, kad tautinio sąmonėjimo srityje motinai (moteriai) joks vaidmuo nepriklausė. Nes iš „tos motinos, kuri mano nuomonėje buvo ideališka, niekad negirdėjau, kas tai Lietuva, lietuvis, gaivinimas Lietuvos ir t. t. Negirdėjau to nė nuo močiutės, nė nuo tetų, nė nuo vienos moteriškės iš mano kaimo ir visos apygardos“⁵. Taigi lemiamu motinų ir moterų kriterijumi tampa jų „apšvietimo laipsnis“. Todėl nenuostabu, kad V. Kudirkos švietėjiškame Lietuvos atbudimo ir prisikėlimo projekte moterims „rimtų“ vaidmenų nenumatyta. Silpnoji lytis rimtam tautiniam darbui netinka, todėl ir poezijoje rikiuoja bei komanduoja broliai ir sūnūs, stiprybę semiantys iš didvyrių žemės praeities, turintys mandatą kilniai darbuotis tėvynės naudai ir žmonių gėrybei. Moterys socialiai neperspektyvios, todėl savaip dėsninga, kad nuolatinis V. Kudirkos satyriniu taikiniu tampa moteriškasis personažas – davatka. Ją galėtume laikyti iškreipto organinio solidarumo patikėtine, kurios socialinį ir moralinį nepatrauklumą liudija tokie žmonių priežodžiai kaip iš davatkos nei Dievui žvakės, nei velniui šakės. Davatkiškumą V. Kudirka pliekia liaudiškojo kriticizmo dvasia, pasitelkdamas eiliuoto šaržo („Mįslys“) ar poleminio pamfleto („Apžvalgos“ mokslas) žanrus. Šiuose satyriniuose kūriniuose atsispindi ano meto ideologinių polemikų kultūra (deja, neaukšta), kuri (taip pat, deja) ne kažin kiek pasistūmėjo ir mūsų laikais.

Imdamasis visuomenės auklėtojo vaidmens, V. Kudirka, kaip ir P. Vaičaitis, tęsia švietėjų – K. Donelaitis, S. Stanevičius, S. Daukantas, M. Valančius, A. Tatarė – kultūrinę tradiciją. Šios tradicijos tąsa – tėviškai pamokomas pasakėčios žanras, kuriam V. Kudirka suteikia aštresnį politinį skambesį („Šiaučius ir Gizelis“, „Žvirbliai ir kaliausė“). Pastarojoje erelis pasirodo besantis pasigailėtina kaliausė. Išties šiandieniniame mūsų gyvenime netrūksta kaliausių, besidedančių ereliais. Trūksta kudirkų. Priminsime, kad V. Kudirka laikomas ir lietuvių politinės poezijos pradininku, nes parašė pirmąjį revoliucinio patoso eilėrašį „Ne tas yra didis“. Tačiau švietėjiškai demokratiškoje V. Kudirkos natūroje slypėjo ir aristokratiška gyslė, saloninio bendravimo poreikis ir estetiškai išlavintas skonis. Prisiminkime jo išverstos I. Krylovo pasakėčios „Gaidys ir žemčiūgas“ moralą: „Prasčiokai taipgi: ko suprast negali, / Vadina tą nieku ir met į šalį.“

Socialumas savo estetines formas visada įgyja skirtingų ideologinių, religinių, psichologinių, apskritai vertybinių nuostatų susidūrimo žaizdre. V. Kudirkos socialumas aistringai sulydo tautos ir asmens laisvės bei orumo idėjas ir yra iš principo atmetantis „dėl trupinio aukso, gardaus valgio šaukšto“ moralę. Tai kontrastas šiandienos vartojimo mugės konjunktūrai su jos greitos naudos, greito maisto ir greitos meilės religija bei pramogų industrijos stabais. Tiek jo kolektyvizmas, tiek

individualizmas yra veiksmingo įsipareigojimo programa, kurioje atsakingas savo aplinkos formavimas dera su asmens egzistenciniais rūpesčiais. Kita vertus, V. Kudirkos socialinis autoritetas yra neabejotinai charizminis, todėl visada turi pavojų virsti kultu. Mykolas Biržiška yra pažymėjęs, kad „Kudirka jau savo tautos yra sutaikytas su bažnyčia, tautinis pozityvistas virto kaip ir tautiniu šventuoju“⁶.

Tai, kad V. Kudirka yra tapęs ir tautinės martirologijos herojumi – jau jo recepcijos problema, kuri taip pat įeina į socialumo sklaidos lauką. Tačiau mums rūpėtų ne V. Kudirkos ikonos bronza, bet jo žmogiškumo esmė. Juk jis ne iš karto pasidarė „teisusis“, juk turėjo nueiti netrumpą paklydimų kelią, išgyventi tapatybės dramą ir tik po to „atsiversti“. Tautinė mitologema tapusi ištarmė „pasijutau lietuviu esąs“, skambanti kaip vieša išpažintis, atveria ne tik socialinę moralinę (lenkuojantis ponaitis gėdingai kapituliuoja prieš artojo sūnų), bet ir metafizinę (sūnus paklydėlis sugrįžta pas Tėvą) šios dramos perspektyvą. Jo kelkite turi ne tik socialinę, estetinę, bet ir evangelinio skelbimo (teologų kalba – kerigmos) prasmę (plg. su Jono Pauliaus Nebijokite!, išartu 1979 m. atvykus į Lenkiją ir įkvėpusiu visai Rytų Europai žmogiškojo solidarumo stebuklą). Apaštalų intonacijas primena artimo sąvoka ir pamėgtasis kreipinys broliai, kurį perims Maironis (beje, Maironis perims ir krūtinėje degančios šventos idealizmo ugnies motyvą iš eilėraščio „Labora!“ (Šį pavadinimą V. Kudirka nusižiūrėjo iš benediktinų šūkio ora et labora), o Maironio biblinėje parafrazėje „skausmo vyras“ girdėti ir kudirkiškas „vyro pasišventimo“ aidas).

Kaip prisimename, M. Mažvydo „Katekizmo“ prakalbos kreipinys buvo „politiškai korektiškesnis“ – broliai ir seserys. Eilėraščio „Ne tas yra didis“ antitezių struktūra tarsi atkartoja Kalno pamokslo kompoziciją ir laipsniuojančią retoriką – kaip ir Išganytojo ištarmės, šis eilėraštis įpareigoja praktiniam elgesiui, radikaliai besiskiriančiam nuo esamų gyvenimo santykių ir grindžiamam atsakomybės etika. Tad V. Kudirkos poetinis žodis turi neabejotiną sakramentalumo (krikščioniško *communio* reikšme) matmenį, numanomą dangiškojo Tėvo sankciją. Šią sankciją simboliškai įprasmina „Tautiška giesmė“, kurios pirmoji eilutė „Lietuva, tėvyne mūsų“ tarsi atkartoja „Tėve mūsų“ sakrališkąją ištarą, turinčią šešių šimtų metų socialumo istoriją. Iš Biblijos atėjusios ir mūsų himno šviesos bei tiesos parabolės (plg.: „O kas vykdo tiesą, tas eina į šviesą, kad išryškėtų, jog jo darbai atlikti Dieve“, Jn 3, 21). Visa tai leidžia daryti išvadą, jog V. Kudirkos poezijos socialumas – daugiakryptis, išgaubtas, persmelktas hierarchinės vertybių vertikalės, nematomomis gijomis sujungiančios tai, kas vieša ir deklaratyvu, su tuo, kas išgyvenama intymioje tyloje.

Šioje poezijoje nėra atsivėrimo transcendencijai, apeinamos didžiosios lyrikos temos – meilė ir mirtis. Kalbantysis gerai, pernelyg gerai suvokia savo egzistencinį pasmerktumą (dauguma tekstų rašyti jau žinant neatšaukiamą ligos diagnozę), tačiau tam pasmerktumui poetinti nebeturi laiko, tarsi žinodamas, kad trūkstantis visuotinio kontekstus skaitytojas galės atkurti pats. Atkurti iš gyvenimo teksto, iš jo praeinamybės tragikos ir iš tos tragikos gimstančio pasiryžimo gyventi veikliai, pasiaukojamai, gražiai – „gražiausia vienok esti akimis matyti, kada širdims ir žodžiams ir darbai atsako“. Šis grožis gimsta ne iš lyrinio pakylėtumo ar didingos minties tragikos – visą poetiškąją tragiką su savimi nusineša gyvenimo proza, ragindama atsiveriančią tuštumą užpildyti žodžiais ir darbais jau mus, liekančius – kol kas – šiaupus. V. Kudirkos socialumas – egzistenciškai „kalbinantis“, pasitikintis čia ir dabar užgimstančio solidarumo viltimi ir todėl poetiškas. Jis nujaučia savo teorinį ir estetinį trapumą ir nesikankina, likdamas nebylus tiems, kam V. Kudirkos eilėraščiai „neturi savarankiškos estetinės vertės“. Bet ar šių eilėraščių skelbiamos tiesos nėra taip suaugusios su mūsų istorija, mūsų laimėjimais ir nusivylimais, mūsų pasiryžimais, lūkesčiais, išbandymais, jog jas išgyvename ir kaip asmeninį tapsmą, akistatą su praeitimi ir ateitimi, nebūtimi ir amžinybe? Ši poezija ne skaido, o telkia, siūlydama šiandien taip sunkiai lipdomos pilietinės visuomenės gaires. Nepaisant „išaugtų“ poetinių formų, ji turi patrauklų socialumo, kaip augančio ir auginančio žmogiškumo, branduolį, kuriame slypi ne tik Lietuvos ir lietuvių atgimimo istorijos, bet ir amžinosios žmogaus ir tėvynės, žmogaus ir pasaulio dramatos šerdis.

